

Економски рат

Проф. др Милан Ђ. Плавшић

У чланку се разматрају циљеви, задаци и облици економског рата. Аутор наводи да економски рат обухвата низ отворених или прикривених привредних или других мера које имају за циљ слабљење или елиминисање економског фактора ратног потенцијала противника, односно паралисање аналогних мера непријатеља уперених на сопствени ратни потенцијал. У раду су наведени сви значајнији примери облика економског рата кроз историју.

Појам

Економски рат обухвата низ отворених или прикривених привредних или других мера које имају за циљ слабљење или елиминисање економског фактора ратног потенцијала противника, односно паралисање аналогних мера непријатеља уперених на сопствени ратни потенцијал¹. Може се водити: пре оружаног сукоба, за време оружаног сукоба и после оружаног сукоба држава.

Елементи економског рата налазе се у давној прошлости, још у првим ратним сукобима. На пример, старокинески војни писац Сун Цу Ву, петсто година пре нове ере, писао је о правилима ратне вештине и тврдио да се „највећа вештина састоји у томе да се отпор непријатеља сломи без оружане борбе“. Познате војсковође Ханибал, Филип и Александар Македонски, уз помоћ пропаганде и обавештајне делатности, постигали су огромне успехе. Рат појединих племена вођен је ради освајања стоке, робова и блага, у многим ратовима противници су уништавали: насеља, усеве и воћњаке. Кутузов је, на пример, у рату против Француске, 1812. године, када се повлачио, спаљивао све што би противнику могло да користи. У савременим условима економски рат поприма разне облике, добија све већи значај и посвећује му се све већа пажња.

¹ Војни лексикон, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 124.

Циљеви економског рата се могу поделити на циљеве у време мира и циљеве у време рата. У време мира циљ економског рата може бити приморавање противника на војне, политичке и економске уступке без употребе оружане силе и слабење, на тај начин, његових економских и војних могућности, чиме се олакшава постизање успеха у евентуалном рату. Због тога се често каже да економски рат у доба мира делује као притисак и да се одвија у заоштреним односима између држава. Економски рат у доба мира може да траје веома дуго и не мора да доведе до оружаног сукоба. У време рата (оружани сукоб) циљ економског рата може бити: отежавање или чак онемогућавање материјалног обезбеђења противника за вођење оружане борбе ради постизања победе над њим. У условима оружаног сукоба мере економског рата су знатно оштрије од оних које се предузимају у доба мира.

Задаци

Када су државе у ратном сукобу задаци економског рата су: уништавање виталних индустријских и осталих привредних центара и извора противника; дезорганизација непријатељеве привреде; спречавање, односно прекидање могућности снабдевања из иностранства, било у облику увоза или међусавезничке помоћи; освајање непријатељевих извора сировина; заузимање важних привредних рејона у којима су сконцентрисани индустријски и остали капацитети; диверзије и саботаже на непријатељевим привредним објектима и сл. Све те задатке обављају првенствено војне јединице. Када државе нису у ратном сукобу води се оштра борба за тржиште и изворе сировина, која се замагљује пропагандом о потреби међународне сарадње, о несебичној и чак бесплатној помоћи, наговештава се економска блокада, а девалвира национална валута, уводе се царинска ограничења, отказују трговински аранжмани итд. Може се генерално закључити да су се у већини ратова у прошлости осећали економски мотиви и интереси.²

Облици

Облици економског рата су многобројни и веома разноврсни, а најчешће се примењују следећи: царине, контрола увоза и извоза, ограничавање спољнотрговинске размене, забрана увоза и извоза, бојкот, ембарго, трговинска блокада, економска блокада, ваздушна блокада, илегално и масовно убацивање фалсификованих новчаница из једне у другу земљу, специјални спољнотрговински аранжмани с повратним дејством, коришћење неутралних држава, високе цене, кријумчарење роба, клириншки споразуми, окупација производног региона,

² Ефикасно средство економског рата јесу мере економске политике у области међународних економских односа, а нарочито: робна размена, монетарни односи, помоћ иностранства и војна сила.

уништавање средстава за производњу и других материјалних добара, трка у наоружавању, помоћ савезницима и пријатељским земљама и друго.

Царине. У одређеним условима поједине земље могу применити тако високе царинске стопе да увоз робе из те земље постане нерентабилан. Тада долази до тзв. царинског рата између тих земаља. У епохама националног препорода и економског и политичког осамостаљивања младих и новонасталих држава и земаља у развоју често је долазило до тзв. царинског рата између њих и економски развијених, најчешће суседних држава, с којима су до тада имале такве спољнотрговинске односе да је развијенија земља све више експлоатисала мање развијену земљу. Уочивши то, мање развијена земља је подизала царинске стопе како би заштитила домаћу производњу, нарочито развој индустрије и слично.

Ради заштите интереса домаће производње, пре свега индустрије, Краљевина Србија је 1904. године донела нову царинску тарифу према којој су повећане царинске стопе за увоз индустријских производа из тадашње Аустроугарске монархије. На такву меру Краљевине Србије, Аустроугарска монархија је одговорила отказивањем већ потписаних трговинских уговора, забраном увоза стоке и сточних производа, и затварањем границе према Краљевини Србији, с циљем да у новим преговорима изнуди повољније решење за пласман своје робе на њено тржиште. Непосредно после тога у Бечу су отпочели преговори за потписивање новог трговинског уговора између те две државе, који су, због настале ситуације, дуго трајали. У међувремену (јул 1905. године) Краљевина Србија је потписала уговор о царинском савезу с Бугарском, уз обавезујућу клаузулу да тај уговор неће бити објављен док Краљевина Србија не закључи нови трговински уговор са Аустроугарском монархијом. Међутим, Бугарска је, пре завршетка бечких преговора, поднела Народном собрању уговор о царинском савезу са Србијом на одобрење, који је усвојен децембра 1905. и дат на увид јавности. Чувши за то, Аустро-Угарска је протумачила да је уговор о царинском савезу између Србије и Бугарске усмерен против њених економских и политичких интереса, па је одмах прекинула преговоре с Краљевином Србијом о закључивању новог трговинског уговора. Тим чином је између те две суседне државе, јануара 1906, отпочео царински рат који је трајао све до 1911. године. Аустро-Угарска је сматрала да ће Краљевина Србија, као економски слабија и зависна од њеног тржишта, брзо капитулирати. Међутим, намера да на тај начин економски потчини Краљевину Србију није успела. Напротив, ефекат је био сасвим супротан. Србија се ослободила страха и осетила своју снагу. У току царинског рата с Аустро-Угарском закључила је значајан уговор с Француском, од које је добила позамашан зајам и тако набавила потребно наоружање за своју војску. После тога је Србија склопила и с другим државама трговинске аранжмане и тако обезбедила извоз својих пољопривредних и других производа, који су у то време најважнија ставка у њеној спољнотрговинској размени са светом. Значајно је да је затварањем

аустроугарске границе престао прилив индустријских роба из те земље и да је то стимулативно деловало да Краљевина Србија више инвестира у развој своје индустрије и тако ојача своју позицију у земљи и свету. Таквих примера да подизање царинских стопа, отказивање трговинских уговора и забрана увоза могу довести до царинског рата између земаља било је још, на пример, између Јапана и САД и других држава.

Контрола увоза и извоза. Тај облик економског рата примењује се у условима затегнутих међународних односа и нестабилних унутрашњих односа у појединим земљама. Контрола увоза и извоза има за циљ да некој земљи отежа коришћење спољних извора и тако поремети нормално одвијање токова друштвене репродукције, чиме слаби њена друштвена и војна моћ.

Ограничавање спољнотрговинске размене, као облик економског рата, има исти циљ и спроводи се у исто време када и контрола увоза и извоза, али је нешто строжи од претходног облика, јер се њиме ограничава извоз, односно увоз одређених производа.

Сједињене Америчке Државе су, на пример, 1948. године донеле закон о ограничавању извоза појединих производа у бивши СССР и друге источноевропске земље да би спречиле снабдевање потенцијалног противника материјалним средствима која би у евентуалном рату и с другим западноевропским земљама могла бити употребљена против њихове државе. Истим законом, САД наметнуле су ограничавање и контролу извоза у источноевропске земље, уз претњу да ће им обуставити сваку помоћ ако те земље наставе с извозом одређених роба у бивши Совјетски Савез и друге источноевропске земље. То се дешавало и у недавној прошлости, приликом совјетске интервенције у Авганистану, одржавања олимпијских игара у Лос Анђелесу, а затим у Москви, постављању ракета итд.

Забрана увоза и извоза. Ако не успе контрола и ограничавање увоза и извоза неких роба примењује се забрана увоза и извоза као оштрија мера економског рата према некој земљи. Забрана увоза и извоза се понекад примењује и у доба мира, али је њена примена много чешћа у доба оружаног сукоба, када се обуставља (забрањује) свака робна размена између зараћених држава. Тај облик економског рата примењују високоразвијене земље, које теже да забрану увоза и извоза наметну и трећим државама. Тако су САД, на пример, 1949. године забраниле извоз неких производа у Кину, а 1950. године прогласиле су потпуну забрану извоза у Кину и Кореју.

Бојкот се примењује као допунска мера, односно као облик економског рата, како у миру, тако и у рату. Састоји се од потпуног или делимичног прекида односа с појединим земљама, што подразумева суздржавање од куповине извесне робе, односно неучествовање (на пример, на олимпијским играма и слично) или одбијање економске сарадње с неком земљом. Први пут су тај облик економског рата употребили ирски сељаци (закупци) 1897. године према омрзлом власнику имања Енглесу Чарлсу Бојкоту, по коме је тај облик економског

рата и добио име. Циљ бојкота је да се без употребе силе (пасивним отпором) постигне одређен, најчешће економски успех. На пример, САД прогласиле су 1962. године бојкот, односно забрану пристајања у њиховим лукама бродовима који су пристизали из кубанских лука и сл.³

Ембарго као облик економског рата подразумева забрану извоза оружја и стратегијског и другог материјала у једну или више држава света. Та забрана може бити ограничена само на неке робе, које се налазе на листи забране, или може бити општа – за све врсте роба. Навешћемо неке карактеристике примере ембарга које су примењивале углавном велике земље:

1) Сједињене Америчке Државе су одлуком председника Џеферсона, децембра 1807, први пут увеле ембарго као облик економског рата ради самоодбране. Наиме, првобитни циљ ембарга је био и затварање путева спољне трговине и да се рад домаћих фабрика и производња ратног материјала учине зависним од сопствених извора сировина. Међутим, у процесу историјског развоја провобитне функције ембарга су еволуирале, тако да је он од средстава самоодбране постао инструмент за деловање на природни потенцијал противника. Сада се ембарго примењује ради спречавања снабдевања противника неопходним стратегијским и критичним материјалима потребним за рат.

2) Француска, Велика Британија, Немачка, Италија и бивши СССР, августа 1936. године (нешто касније тој групи земаља се прикључила и Португалија), потписале су Пакт о немешању у Шпански ослободилачки рат (1936–1939), којим је уведен ембарго на испоруку оружја обема зараћеним странама у Шпанији. Завођење ембарга је тешко погодило легалну шпанску владу у погледу увоза оружја и ратне опреме, али су зато побуњеници добили авионе, тенкове, муницију и друго оружје од Италије, Немачке и Португалије, које нису стриктно поштовале одредбе заведеног ембарга.

3) После Другог светског рата, Сједињене Америчке Државе завеле су ембарго према НР Кини, бившем СССР-у и другим источноевропским земљама. Оне су 1951. године донеле посебан закон којим се забрањује отпремање стратегијског материјала из САД у те источноевропске земље. Истим законом ограничено је отпремање и друге робе коју су Американци куповали у другим земљама, а влади САД дато је право да ускрати економску и војну помоћ оним земљама које се не придржавају политике заведеног ембарга. И сада се на листи забране извоза налази више од 150 артикала, а за робе које нису обухваћене забраном (а желе да се извезу у Кину и СССР) треба од америчке владе добити посебну (специјалну) дозволу. Почетком 1952. године чланице Северноатлантског пакта (без Грчке и Турске) закључиле су споразум о заједничким листама артикала чији је извоз забрањен или ограничен, а крајем године придружиле су им се Немачка и Јапан.

³ Као врста санкција бојкот је предвиђен и Повељом УН како би се постигло ефикасније спровођење одлука Савета безбедности.

4) Савет безбедности Уједињених нација увео је 1992. године ембарго на увоз оружја и другог стратегијског материјала у републике СФР Југославије.

Трговинска блокада је један од најстаријих облика економског рата. Први пут је примењена 1630. године, када су Холанђани блокирали фландријске луке. Нашла је место и у кодексу ратних норми и обичаја, а помиње се у Париској декларацији о поморском рату 1856. године, затим у Лондонској декларацији о поморском праву итд. У време до Другог светског рата искристалисала су се три облика трговинске блокаде: *прво*, ефективна блокада, која ретко доводи до успешног затварања једне земље; *друго*, папирна блокада, која се састоји у правном пооштравању норми које омогућавају затварање обруча око одређене земље ради спречавања довоза роба и других материјала у њу, и *треће*, уништавање бродског простора, што је најефикаснији степен трговинске блокаде и спроводи се истовремено с борбеним дејствима. Трговинска блокада је блажи облик економске блокаде и повезана је с дејством на мору.

Економска блокада је скуп мера које предузима једна или више држава да онемогућавањем или нарушавањем спољнотрговинских односа економски ослаби или изолује од светске привреде другу државу или групу држава.⁴ Економска блокада је комплексна мера (економске, политичке и војне природе) која делује (и просторно и по интензитету) на привреду одређене државе. У многим ратовима, пре светских, основни облик спровођења економске блокаде била је поморска трговинска блокада. Међутим, у оба светска рата, осим поморске трговинске блокаде, у економску блокаду биле су укључене и разне привредне, финансијске, политичке, психолошке, субверзивне и друге мере.⁵ Државе које спроводе економску блокаду теже да у неутралним државама створе јака привредна предузећа која ће контролисати целокупан привредни живот, а путем финансијског и политичког утицаја везивати их за своје интересе и откупљивати производе, посебно оне у којима противник оскудева.⁶ Ефикасност економске блокаде у рату зависи првенствено од привредне структуре блокиране државе, њене зависности од међународног тржишта, нарочито у погледу добара неопходних за вођење рата, као и од њеног стратегијског положаја и услова за одржавање и обезбеђење поморског и ваздушног транспорта. У миру, економска блокада се често спроводи и без прекида дипломатских и

⁴ *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 124.

⁵ У садашње време бројни агенти вршљају по свету и контролишу разне пошिल्ке намењене извозу у неутралне и суседне земље (посебно производе и сировине у којима противник оскудева), и пописује сумњиве фирме. Води се статистика увоза и извоза неутралних држава и ограничава увоз у њих, посебно стратегијских сировина.

⁶ Психолошким утицајем на неутралне земље у облику пропаганде која треба да прикаже слабост противника и предскаже његов скорби слом, поткопава се поверење у њега и тиме спречава привредно и финансијско пословање с њим. Субверзивне акције се примењују и против оних субјеката који ометају спровођење економске блокаде.

других односа с блокираном државом с циљем да се обим економске размене са њом смањи и сведе на неважне предмете или сасвим прекине, а тиме ослабе и други њени економски потенцијали.

Класичан и најстарији пример економске блокаде забележен је пре готово два века. Међутим, економска блокада је добила много већи значај почетком 20. века, па надаље, због све оштрије и изразитије зависности између светске привреде и ратних потреба зараћених држава. Брзи развитак производних снага, појава масовних армија и ангажовање свих потенцијала земље за вођење рата условили су примену економске блокаде као веома значајне компоненте економског рата. Неки карактеристични примери економске блокаде, почев од најранијег доба до садашњих дана, јесу:

1) Француска је, на челу с Наполеоном, још 1806–1807. године извела тзв. континенталну блокаду против Велике Британије, којом су свим земљама под њеном влашћу забрањени трговински и други односи с Великом Британијом и њеним колонијама.

2) Економска блокада је примењивана и у америчком грађанском рату 1861–1865. године.

3) Француска, Русија и Енглеска (земље Антанте) организовале су економску блокаду против Немачке и њених савезника у доба Првог светског рата ради дезорганизације њихове привреде и смањивања ратног потенцијала, а у неутралним земљама спроводиле су акције против одржавања економских односа с централним силама. У немогућности да надокнаде губитак сировина из прекоморских земаља, Немци су били присиљени да прекомерно троше унутрашње резерве и да у веома неповољним условима пређу на ратну привреду.

4) Сједињене Америчке Државе, Велика Британија и Француска спровеле су економску блокаду против бившег Совјетског Савеза, која је трајала од јесени 1918. до 1920. године, ради одвајања тадашње совјетске државе од главних сировинских региона – Донског басена, Урала, Сибира, Туркестана и Кавказа, и изазивања глади и слабљења морала народа.

5) Бивши Совјетски Савез, с осталим источноевропским земљама, завео је 1948–1954. године економску блокаду против наше земље, која се огледала у отказивању свих трговинских уговора и поништавању осталих спољнотрговинских аранжмана тих земаља с нашом земљом. Пошто смо у то време готово целокупну инвестициону опрему били поручили од Совјетског Савеза и других источноевропских земаља, због отказивања тих уговора наша земља је морала брзо да се преоријентише на западно тржиште и набави потребну опрему, али уз знатно више цене.

6) У почетку Корејског рата, крајем 1950. године, Сједињене Америчке Државе извеле су тоталну економску блокаду Кине и Северне Кореје.

7) Сједињене Америчке Државе су 1961–1962. године блокирале (обуставиле) нашој земљи коришћење инвестиционих зајмова, као и право на коришћење клаузуле најповлашћенијих нација и земаља.

Повод је био побољшање наших односа с источноевропским земљама и наше отказивање војне помоћи са Запада.

8) Сједињене Америчке Државе су 1962. године извеле економску блокаду Кубе, при чему су ангажовале чак и ратне бродове и ваздухопловство. На захтев САД, исте године Куба је искључена из организације америчких држава, чиме су потпуно прекинути трговински и други односи између Кубе и тих земаља. Својим декретом из 1963. године САД блокирале су сва новчана средства и вредносне папире које је Куба имала у тој земљи, а затим су забраниле све финансијске трансакције с Кубом преко банковних институција САД, као и све клириншке операције Кубе с америчким доларима у свим деловима света.

9) Велика Британија је 1966–1968. године извршила економску блокаду Родезије и искључила је из стерлиншке монетарне зоне, укинула важност преференцијалних царинских тарифа за њу, забранила увоз родезијског шећера, азбеста, меса, кукуруза и друге робе, и обуставила извоз у Родезију нафте и њених прерађевина. Пошто примењене мере нису дале жељене резултате, Велика Британија се обратила 1968. године Савету безбедности Уједињених нација за примену колективних санкција против Родезије, што је и одобрено и примењено. У економску блокаду спадају и економске мере и санкције међународних организација према земљи (или земљама) која води агресивни рат или се не придржава међународних обавеза.

10) Друштво народа је 1935. године применило економске санкције против Италије после њеног напада на Етиопију.

11) Генерална скупштина Уједињених нација, на предлог једног од њених комитета, изгласала је 1951. године резолуцију којом се препоручује земљама чланицама да спрече извоз стратегијског материјала у Кину и Северну Кореју.

12) Савет безбедности Уједињених нација је 1960. године донео резолуцију којом се против расистичког режима Јужне Родезије предузимају економске санкције. Резолуцијом су позване све земље чланице УН, а и остале, да спрече увоз двадесет врста роба из Родезије (дуван, азбест, бакар, хром, гвожђе, антимон, месо, кукуруз и друго) и онемогуће извоз у Родезију оружја и војне опреме, сировина за њихову производњу, нафте и њених деривата и да обуставе привредну и сваку другу помоћ белим расистима у Солзберију, и друго.

13) На иницијативу САД, Савет безбедности Уједињених нација је 1989. године изгласао и применио економску блокаду (и економске санкције) против Ирака, после његовог упада у Кувајт, уз употребу војне силе под називом „Пустинска олуја“. Те санкције још трају.

14) На иницијативу Европске економске заједнице, уз подршку САД и других држава, Савет безбедности УН, 30. маја 1992. изгласао је економске санкције против наше земље, које још трају, због наводне агресије СР Југославије на бившу Републику Босну и Херцеговину.

Ваздушна блокада. У новије време често се примењује и ваздушна блокада ради спречавања ваздушних транспорта одређених роба и, на тај начин, појачавања ефикасности економске блокаде.

Илегално и масовно убацивање фалсификованих новчаница из једне у другу земљу. Тај облик економског рата се примењује како у миру, тако и у рату. На пример, после завршетка Првог светског рата у нашој земљи су се, поред српског динара, налазиле у оптицају разне врсте иностраних новчаница (аустријска круна, немачка марка, бугарски лев, румунски леј, грчка драхма и др.). Аустрија је, ради дезоријентације и хаоса у нашој привреди, у току 1919. и 1920. године илегално убацивала велике количине неважећих круна на подручје наше земље, које су, услед замене, биле избачене из оптицаја на територији њихове државе, што је наносило вишеструку штету нашој привреди: изазвана је велика несигурност и неповерење код становништва у погледу вредности новчаница, а то је кочило размену роба, ометало нормализацију економских односа у земљи и слично. Тадашња влада Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца предузимала је бројне мере ради спречавања те акције Аустрије. Између осталог „маскиране“ су новчанице тако што је на свакој званичној (правој) аустријској круни утискиван знак у облику кукурузног клипа, на основу чега је требало распознавати „праве“ од „лажних“ новчаница. Када су то сазнали они који су из Аустрије убацивали лажне новчанице и сами су на њима утискивали исти знак, па се поново није знало које су круне праве, а које лажне новчанице. Тек је са емисијом првог југословенског новца (динара) 1921. године укинута шаренило разних врста новчаница и уведен југословенски динар као једино важеће средство плаћања унутар земље, чиме је елиминисан утицај лажног новца из Аустрије и других земаља у нашу земљу.

Специјални спољнотрговински аранжмани с повратним дејством. Тај облик економског рата се често примењивао током историје између разних земаља. На пример, уочи руско-турског рата, 1877–1878. године, Руси су, на основу специјалног спољнотрговинског аранжмана, увезли готово сва говеда из Анадолије, плаћајући за њих високу цену, а потом су отпочели рат против Турске и тако изазвали велике тешкоће у исхрани турске војске на источном фронту.

Коришћење неутралних држава. Неутралне државе се често користе за прибављање неопходних стратегијских производа за успешно вођење рата. Данска је, на пример, у току Првог светског рата спремила у своја складишта огромне количине смрзнуте свињске масти, којима је могла подмирити потребе своје земље за тринаест година. Доцније је утврђено да је Данска, као неутрална држава, била канал за снабдевање тим артиклом Немачке и њене војске.

Високе цене могу послужити као облик економског рата како у миру, тако и у рату. За време Првог светског рата многе су робе из иностранства дошле у Немачку, која је била под блокадом, јер је она за неке производе (нафта, угаљ, памук, чај, кафа и др.) плаћала изванредно високе цене, које су 10 – 13 пута биле веће од нормалних цена. Шведска је, на пример, куповала памук од Енглеске по нормалној цени, а затим тај исти памук продавала Немачкој по знатно вишој цени.

Тако се Немачка, користећи високе цене као облик економског рата, преко једне неутралне земље (Шведске) снабдевала од свог непосредног непријатеља у рату (Енглеске). Подаци показују да је Шведска 1915. године извезла преко 320 пута више памука у Немачку него непосредно пре рата (1913. године).

Кријумчарење роба. Пошто не могу легалним средствима да прибаве дефицитарне стратегијске и критичне сировине које су им потребне за ратну производњу, многе земље су прибегавале кријумчарењу роба као облику економског рата. Тај облик економског рата је често коришћен у прошлости, али га многе земље још користе за постизање својих циљева. На пример, Сједињене Америчке Државе су 1947. године издале специјалну наредбу којом се забрањује америчким грађанима да склапају било какве трговинске уговоре о испоруци стратегијског материјала источноевропским земљама⁷ итд.

Клириншки⁸ споразуми су у прошлости примењивани као облик економског рата. Наиме, у спољнотрговинској размени потражилац није увек извор економске снаге. Често се и статус дужника може користити као облик одређеног притиска, само зависи ко дугује и коме се дугује. Немачка је, на пример, уочи Другог светског рата била дужник балканским земљама на основу клириншког споразума. Запретивши да им неће платити дугове, успела је да националне економије балканских држава подреди својој економској политици. Те земље су постале тржиште роба које је у Немачкој било тешко или немогуће продати. Увожењем квалитетних, јефтиних сировина и извозом лоших финалних производа у балканске земље дошло је до преливања вишка рада и велике експлоатације тих земаља од Немачке. Тако је Немачка као дужник боље прошла него балканске државе као повериоци.

Окупација производног региона. Ако земља која води економски рат против неке друге земље не постигне своје циљеве преко неког од наведених облика економског рата, она окупира производни регион противника и укључује га у економски потенцијал своје земље. Окупацијом производног региона постиже се двоструки циљ: смањује се или елиминише економски потенцијал противника и повећава сопствени економски потенцијал. Немачка је, на пример, у Другом светском рату користила капацитете окупираних европских земаља за своје потребе.⁹

Уништавање средстава за производњу и других материјалних добара. Тај облик економског рата се користи у току оружаних сукоба. На пример, ради слабљења извора снабдевања противника борбена дејства се могу усмерити на уништавање његових значајних привредних капацитета. То се може учинити на више начина, од којих су најважнији:

⁷ У америчкој наредби се каже: „Ко се не буде придржавао горње наредбе биће кажњен са 10.000 долара глобе и затвором од 10 година“.

⁸ Клиринг значи обрачун без готовог новца, односно узајамно банкарско обрачунавање платежних обавеза.

⁹ Према неким подацима, само је на територији Француске, Чехословачке и Белгије за Немачку војску радило 77 фабрика авиона, 17 завода и фабрика за производњу мотора, многе фабрике за производњу тенкова итд.

прво, спољна разорна дејства (бомбардовање из ваздушног простора, са копна, мора и сл.); *друго*, унутрашња разорна дејства (диверзије, саботаже), и *треће*, предислокација (одвлачење с једног на друго место) или уништавање средстава за производњу и других материјалних добара. Дислокација средстава за производњу и других материјалних добара обавља се с територије која је изложена борбеним дејствима, или се процењује да је непријатељ може привремено заузети, на територију која је безбеднија за њихово коришћење. Тиме се постиже да непријатељ не уништи или искористи те капацитете за своје потребе, односно да се ставе у функцију снабдевања сопствене војске потребним средствима. Ако се, пак, процени да нема довољно времена за премештање одређених капацитета и материјалних добара, они се уништавају да не би доспели у власништво непријатеља. Тај вид се најчешће примењује приликом напуштања неке територије коју ће непријатељ запосести и сматра се ефикасним обликом економског рата.¹⁰ У Другом светском рату индустријски и саобраћајни објекти су били доминантни и најчешћи стратегијски циљеви,¹¹ а у Корејском, па и Вијетнамском рату пољопривреда је била претежан циљ напада агресора.

Трка у наоружавању. Трка у наоружавању је посебан облик економског рата. Пошто многе земље издвајају велика средства за наоружавање своје војске, велики издаци за наоружавање негативно утичу на друштвену репродукцију и животни стандард становништва. Због тога економски јаче земље форсирају трку у наоружавању и тако желе, а и успевају, да наметну исцрпљивање и слабљење противничке земље. Та трка у наоружавању је достигла такве размере да се може извести закључак да су сиромашни још сиромашнији и мање безбедни на крају овог века него што су били на његовом почетку, а богати још богатији и агресивнији.

Помоћ савезницима и пријатељским земљама. За разлику од наведених облика економског рата, који су имали за задатак да ослабе економску и војну моћ неке земље, помоћ савезницима и пријатељским земљама пружа се ради тога да би се оне оспособиле за евентуални рат с могућим заједничким противником. Помоћ пружа (даје) једна или више држава једној или већем броју држава – савезница. У протеклом времену било је више облика помоћи, од којих су најзначајнија три: *прво*, помоћ на основу закона о зајму и најму. Конгрес САД, на пример, изгласао је закон ради пружања помоћи у наоружавању и војној опреми савезничким земљама које су биле у рату против Немачке, Италије и Јапана. По том основу највећу помоћ су добиле: Велика Британија, бивши Совјетски Савез, Француска и Кина; *друго*, помоћ на основу Маршаловог плана,¹² коју је на Париској конференцији прихватило

¹⁰ Руска војска је, на пример, при повлачењу 1812. године испред Наполеонове најезде палила села, градове и усеве да би отежала снабдевање Наполеонове војске, и слично.

¹¹ Од свих авио-полета за шест година рата око 73 одсто били су усмерени на индустријске и саобраћајне објекте.

¹² Тај план је добио назив по Џ. Маршалу, министру иностраних послова САД, на чију иницијативу је усвојен.

(добило) 16 европских земаља¹³; *треће*, помоћ на основу Закона о узајамној безбедности, који су донеле САД 1951. године. Њиме је пружена војна, економска, техничка и финансијска помоћ одређеном броју земаља западне Европе, источне и југоисточне Азије, Средњег и Блиског истока, Африке и Латинске Америке.

Мере одбране од економског рата

Ради одбране од економског рата предузимају се многобројне и разноврсне мере, од којих су најважније: *прво*, развој сопствене привреде, чиме се постиже економска самосталност и смањује зависност од других држава;¹⁴ *друго*, развој домаће производње наоружања и војне опреме; *треће*, невезивање са једном земљом у економским односима с иностранством да не би дошло до тешких последица у случају затегнутих и поремећених односа, као у време Резолуције Информбироа 1948. године, односно најновијих економских санкција из 1992. године, које су још у току; *четврто*, припрема замље за одбрану, чиме се агресор одвраћа од освајачких намера – што је једна земља спремнија за одбрану, то је мања вероватноћа да је нека друга земља нападне, и *пето*, вођење принципијелне и мирољубиве политике у међународним односима, која треба да доведе до снажније одбрамбене способности земље.

¹³ Те земље су: Аустрија, Белгија, Данска, Грчка, Француска, Албанија, Ирска, Исланд, Италија, Луксембург, Норвешка, Португалија, Шведска, Турска, Велика Британија и Западна Немачка.

¹⁴ Не мисли се на аутархичну привреду, него је стална тежња укључивања у међународну поделу рада, али без битне зависности од других.